

УДК 378.635.5(477.54):811.111

Н. В. ЯКОВЕНКО

старший викладач

О. Є. ГУТНІК

викладач

І. М. БЕРЕЗНЕВА

старший викладач

Національна академія Національної гвардії України, м. Харків

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВИХ ВНЗ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті йдеться про основні підходи до формування комунікативної компетентності особистості та визначено специфіку такої роботи у військовому ВНЗ. Здійснено аналіз різних підходів щодо визначення понять “компетенція”, “компетентність”. Розглянуто вивчення курсу іноземної мови на засадах компетентнісного підходу, що дає змогу сформувати необхідні вміння й навички для успішного вирішення професійно значущих проблем. Обґрунтовано думку про необхідність формування комунікативної компетентності в майбутніх військових спеціалістів, виходячи з вимог і специфіки професійної діяльності. Розкрито основні шляхи формування комунікативної компетентності курсантів в умовах військового ВНЗ, а також переваги застосування активних методів навчання під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу. З метою підвищення рівнів засвоєння іноземної мови проаналізовано можливість використання таких сучасних методів, як: метод дискусій, ігрові методи, комунікативні тренінги. Зазначено, що такі підходи дають можливість удосконалювати не лише комунікативні вміння, а й важливі для військового фахівця особистісні риси: толерантність, виваженість, політкоректність тощо.

Ключові слова: іноземна мова, компетенція, компетентність, військовий ВНЗ, комунікація, толерантність, активні методи.

Беззаперечно велике значення іноземної мови для військового фахівця. Іноземна мова як навчальний предмет і робить помітний внесок у культуру розумової праці курсантів, і впливає на розвиток їх творчих і комунікативних можливостей. Цільовою установкою навчальної дисципліни “Іноземна мова” є формування в курсантів готовності та здатності до міжкультурної комунікації, практичного володіння іншомовною комунікативною компетентністю, під якою розуміють уміння співвідносити мовні засоби з конкретними цілями, ситуаціями, умовами й завданнями мовного спілкування. Соціокультурна компетенція – компонент іншомовної комунікативної компетентності, комплекс знань, умінь і навичок особистості, що дає змогу ефективно брати участь у міжкультурній комунікації, що включає знання про повсякденне життя жителів країни досліджуваної мови та рідної країни, про досягнення іншомовних націй у всіх сферах суспільного життя, традиції (географічні та історичні звичаї, а також фонетичні,

лексичні, граматичні, стилістичні знання, що забезпечують здатність спілкуватися в культурному середовищі різних соціальних груп. Формування означених компетентностей – складний багаторівневий процес. Важливо чітко визначати вихідні положення формування базових якостей курсантів і добирати найбільш оптимальні засоби для здійснення такої роботи.

Мета статті полягає у визначенні провідних засобів формування комунікативної компетентності курсантів військових ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови.

У мовній освіті взагалі та у військовій мовній освіті зокрема в наш час однією з провідних цілей навчання будь-якої іноземної мови є формування комунікативної компетентності. Необхідно чітко визначити засоби, методи й технології, за допомогою яких можна сформувати та оцінити рівень комунікативної компетентності. Наявність відповідного рівня комунікативної компетентності допомагає людині ефективно спілкуватися з людьми й співпрацювати з ними в усіх сферах життєдіяльності. Ставлячи за мету навчання іноземної мови формування комунікативної компетентності, іноземна мова стає не лише навчальною дисципліною, а й засобом розширення співробітництва, досягнення взаєморозуміння й збагачення культури особистості. Іншомовна комунікативна компетенція є однією з найважливіших складових професійної компетентності сучасного фахівця.

Трактування поняття “комунікативна компетентність (компетенція)” в науковій літературі відрізняється неоднозначністю.

Термін “компетенція” запропонував Н. Хомський (Массачусетський університет, США) з посиланням на Вільгельма фон Гумбольдта, який висловлював ідею про необхідність співвчення мови та культури ще в 1822 р. Н. Хомський уперше виділив у окреме поняття лінгвістичну компетенцію (“linguistic competence”) і використав її стосовно теорії мови в контексті досліджень проблем генеративної (трансформаційної) граматики [4, с. 9]. Спочатку термін “компетенція” означав здатність, необхідну для здійснення мовленнєвої діяльності, переважно в рідній мові.

Іншомовна комунікативна компетентність має тривалу історію вивчення, і наразі існують кілька моделей, що функціонують в освітніх системах (М. Байрам, В. Бім, В. Сафонова, Дж. А. Ван Ек та ін). Поняття “комунікативної компетентності” в західній літературі, як зазначалося вище, було введено Д. Хаймсом, а в українських дослідженнях – І. Зимньою. Спочатку його використовували в галузі навчання іноземної мови, де зараз іншомовну комунікативну компетентність розглядають як мету й планований результат навчання. Необхідно зауважити на існуванні неоднозначного підходу до визначення цього поняття. Деякі дослідники визначають метою навчання іноземним мовам іншомовну комунікативну компетентність (І. Зимня, К. Левітан, А. Хуторський та ін.), інші в цьому аспекті говорять про компетенції (О. Бондаренко, В. Сафонова, І. Халєєва та ін). Ми дотри-

муємося думки, що метою навчання іноземних мов у ВНЗ є іншомовна комунікативна компетентність, а вона, в свою чергу, складається з декількох компетенцій: мовної, мовленнєвої, соціокультурної. В 1975 р. опис комунікативної компетентності був здійснений Ван Еком на основі специфікацій Ради Європи. Він уважав, що комунікативну компетентність утворюють такі компоненти або субкомпетенції:

- лінгвістична компетенція (знання словника й граматичних правил);
- соціолінгвістична компетенція (вміння використовувати й інтерпретувати мовні форми згідно із ситуацією/контекстом);
- дискурсивна компетенція (вміння розуміти та логічно вибудувувати окремі висловлювання з метою смислової комунікації);
- стратегічна компетенція (вміння використовувати вербальні й невербальні стратегії для компенсації відсутніх знань);
- соціокультурна компетенція (певний ступінь знайомства з соціокультурним контекстом);
- соціальна компетенція (бажання й готовність взаємодіяти з іншими, вміння керувати ситуацією) [6, с. 53].

Дослідники М. Каналь і М. Свейн розглядають комунікативну компетенцію, що лежить в основі системи знань і навичок, необхідних для здійснення комунікації (наприклад, знання лексики та навичка використання соціокультурних правил і установок). Комунікативна компетенція, на думку М. Каналя та М. Свейна, належить як до знань, так і до навичок в “реальному спілкуванні”. Функціональний підхід до мови дав змогу вченим говорити про компонентний склад комунікативної компетентності, яка містить граматичну, соціолінгвістичну, дискурсивну, стратегічну компетенції [5, с. 47–54].

Науковець К. Левітан розглядає комунікативну компетентність фахівця як “такий рівень навченості взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу, який необхідний йому для адекватного виконання професійних функцій у межах своїх здібностей і соціального статусу” [2, с. 368].

Із цієї дефініції випливає, що комунікативна компетентність характеризується не тільки притаманними конкретному фахівцю індивідуально-психологічними властивостями, а й професійним і соціальним середовищем. Ця професійна якість особистості вирізняє три основні характеристики:

- а) практичне володіння індивідуальним запасом вербальних і невербальних засобів для актуалізації інформаційної, експресивної та прагматичної функцій професійної комунікації;
- б) вміння варіювати комунікативні засоби та процесі комунікації у зв'язку з динамікою ситуації професійного спілкування;
- в) вміння побудови мовленнєвих актів згідно з мовними та мовленнєвими нормами [2, с. 369].

У межах комунікативного спрямування в методиці українського навчання іноземних мов комунікативна компетентність є основною метою навчання іноземної мови й визначається як спільне володіння мовою. На нашу думку, визначення В. Сафонові найбільш повно відображає сутність іншомовної комунікативної компетентності: “Іншомовна комунікативна компетентність являє собою певний рівень володіння мовою, мовленням і соціокультурними знаннями, навичками та вміннями, що дають змогу слухачу комунікативно-прийнятно й доцільно варіювати мовну поведінку залежно від функціонального фактора іншомовного спілкування, створює основу для комунікативного бікультурного розвитку” [1, с. 108]. Іншомовна комунікативна компетентність включає в себе мовну, мовленнєву та соціокультурну компетенції. Мовна компетенція передбачає знання структури мови, адекватне вживання мовних одиниць у мовленні та здатність співвідносити їх з національно-культурною семантикою. Мовленнєва компетенція – це знання правил мовної поведінки, їх використання відповідно до ситуації мовлення, здатність розуміти й породжувати мовленнєве висловлювання.

Соціокультурна компетенція включає в себе знання соціального та культурного життя, передбачає пізнання й досвід не тільки своєї, а й чужої культури, вміння розпізнавати та аналізувати ситуацію іноземною мовою, давати їй оцінку та знаходити шляхи вирішення комунікативних завдань і домагатися поставлених цілей.

Треба розрізнити соціокультурну компетенцію в межах вивчення іноземних мов і соціокультурну компетенцію в більш широкому значенні. Наприклад, П. Сорокін вважає поняття “соціокультурні компетенції” та “соціокультурні цінності” синонімами, до соціокультурних цінностей він зараховує:

- правову компетентність, що включає знання законів узагалі та міжособистісних стосунків зокрема – компетентність у моральних нормах відносин;
- орієнтація спеціаліста в соціокультурних цінностях;
- культуру міжособистісного спілкування;
- ерудованість фахівця в галузі соціального розвитку суспільства, культури, економіки, політики;
- комунікабельність, уміння встановлювати контакти, використовувати різні комунікативні засоби;
- професійну делікатність, яка виявляється в такті/культурі спілкування;
- емоційну стійкість і толерантність;
- уміння приймати рішення та брати на себе відповідальність за якість їх виконання й наслідки;

– вільну орієнтацію в соціокультурних цінностях відповідного соціуму та професійної діяльності [3].

Соціокультурна компетенція в контексті вивчення іноземних мов та теорії міжкультурної комунікації – один із основних компонентів комунікативної компетентності.

Ми вважаємо, що соціокультурна компетенція – це комплекс знань, умінь і навичок особистості, які дають можливість ефективно брати участь у міжкультурній комунікації. Соціокультурна компетенція включає знання про повсякденне життя жителів країни досліджуваної мови та рідної країни, про досягнення іншомовних націй у всіх сферах суспільного життя, традиції та звичаї, географічні та історичні, а також фонетичні, лексичні, граматичні, стилістичні знання, що забезпечують здатність спілкуватися в культурному середовищі різних соціальних груп. Соціокультурна компетенція курсантів включає здатності розуміти й адекватно використовувати в мовленні соціокультурну та військову професійну лексику, коректно застосовувати знання про культуру носіїв мови, про армію країни досліджуваної мови, вміння долати упереджене ставлення до інших культур. Формування соціокультурної компетенції нерозривно пов'язане з основними цілями освіти: практичною, розвивальною та виховною. Виховна є найбільш значущою, оскільки від вирішення цього завдання залежить формування в сучасній молодій людині почуття патріотизму та інтернаціоналізму. Вивчаючи англійську мову, ми формуємо культуру світу в свідомості людини. Ми вивчаємо та порівнюємо мовні явища, звичаї, традиції, мистецтво, спосіб життя народів.

Важливим завданням викладача у військовому ВНЗ стає оптимальний вибір засобів навчання. До провідних засобів формування комунікативної компетентності курсантів у процесі вивчення іноземної мови ми зараховуємо використання активних методів навчання та застосування мультимедійних технологій. Активні методи навчання передбачають використання цілої системи прийомів для активізації пізнавальної діяльності курсантів (дискусійні методи, ігрові методи, соціально-психологічні тренінги, кейс-стаді тощо). Мультимедійні технології дають можливість комбінувати можливості комп'ютерних і традиційних засобів передачі аудіо- та відеоінформації, а це, в свою чергу, підвищує мотивацію до навчання, підтримує інтерес, активує довготривалу пам'ять. Інтерактивність, наочність, динамічність реалізуються під час роботи з технічними засобами навчання (відеороликами, відеофільмами, презентаціями тощо), що дає змогу говорити про комплексний метод навчання іноземної мови.

Висновки. Отже, поступальний розвиток армії можуть здійснити тільки високопрофесійні кадри, підготовлені не тільки з погляду своєї спеціальності, а й такі, які вміють ефективно спілкуватися, долати психологічні бар'єри в комунікації, знаходити вихід із будь-якої конфліктної ситуа-

ції. Тому вивчення іноземної мови стає не просто важливим, а одним із пріоритетних завдань сучасної вищої військової освіти.

Список використаної літератури

1. Берков В. П. Двухязычная лексикография / В. П. Берков. – Санкт-Петербург : СПбГУ, 1996. – 387 с.
2. Левитан К. М. Юридическая педагогика : учебник / К. М. Левитан. – Москва : Норма, 2008. – 432 с.
3. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. – Москва : Политиздат, 1992. – 543 с.
4. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса / Н. Хомский ; под общ. ред. В. А. Звягинцева ; Серия переводов. – Вып. 1. – Москва, 1972. – 233 с.
5. Canale M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing / M. Canale, M. Swaine // Applied Linguistics. – 1980. – № 1. – P. 47–54.
6. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – P. 53.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2016.

Яковенко Н. В., Гутник О. Е., Березнева И. Н. Формирование коммуникативной компетентности курсантов военных вузов в процессе изучения иностранного языка

В статье идет речь об основных подходах к формированию коммуникативной компетентности личности и определена специфика такой работы в военном вузе. Осуществлен анализ различных подходов к определению понятий “компетенция”, “компетентность”. Рассмотрено изучение курса иностранного языка на основе компетентностного подхода, что позволяет сформировать необходимые умения и навыки для успешного решения профессионально значимых проблем. Обосновывается мнение о необходимости формирования коммуникативной компетентности у будущих военных специалистов исходя из требований и специфики профессиональной деятельности. Раскрыты основные пути формирования коммуникативной компетентности курсантов в условиях военного вуза. Раскрыты преимущества применения активных методов обучения при изучении дисциплин гуманитарного цикла. С целью повышения уровней усвоения иностранного языка проанализирована возможность использования таких современных методов, как: метод дискуссии, игровые методы, коммуникативные тренинги. Указано, что такие подходы позволяют совершенствовать не только коммуникативные умения, но и важные для военного специалиста личностные качества: толерантность, взвешенность, политкорректность и тому подобное.

Ключевые слова: *иностраный язык, компетенция, компетентность, военный вуз, коммуникация, толерантность, активные методы.*

Yakovenko N., Gutnik O., Berezneva I. Formation of Communicative Competence of Cadets of Military Institutions of Higher Education in Foreign Languages Studying

The article deals with the main approaches of communicative competence of the individual and specific features of this work in a military university. The analysis of different approaches to the definition of “competence”, “competency” has been made. We consider the course of foreign language study course on the basis of competence approach that allows you to create the necessary skills and abilities to successfully resolve important issues professionally. The idea of the necessity of communicative competence in future military specialists is based on the requirements and specific professional activity. The authors reveal the main ways of communicative competence of cadets in terms of military institutions of higher edu-

cation. The benefits of active learning methods in the study of humanities disciplines have been revealed. To enhance the learning a foreign language, the authors analyze the use of modern methods such as: discussion method, playing techniques, communication training. In the article the authors note that the leading means of formation of communicative competence of students in the process of learning a foreign language include the use of active learning techniques (discussion methods, gaming methods, socio-psychological training, case study, etc.) and the use of multimedia technologies (combining computer and traditional means of transmission of audio and video). Interactivity, visualization, dynamism is implemented while working with technical means of training (videos, audios, presentations, etc p), which suggests an integrated method of learning a foreign language. Such approaches can not only improve communication skills, they are also important personality trains for military specialist such as: tolerance, prudence, political correctness and so on.

Key words: *foreign language competence, competency, military institutions, communication, tolerance, active methods.*